

mocht klaren, zoals het uitdelen van eten. Zodoende kon zij heimelijk contact leggen met medegevangenen, met hen communiceren en belangrijke briefjes uitwisselen. Ook haalt Bas von Benda-Beckmann passages aan uit *Pastorale 1943* van Simon Vestdijk, die eveneens een periode in het Oranjehotel heeft vastgezet. Hij acht het zeer waarschijnlijk dat de romancier zijn opsluiting in de bekende verzetsroman autobiografisch heeft verwerkt.

Gert Moleman

Zoeken naar een nationale identiteit

Een kleine geschiedenis van de grootste Duitse worsteling.

De zoektocht naar identiteit in het machtigste land van Europa. Merlijn Schoonenboom (Querido, Amsterdam/Antwerpen 2019), 324 blz., € 22,99

Van Schoonenboom, die onder meer in *De Groene Amsterdammer* publiceert, verscheen in 2013 *Waarom we ineens van Duitsers houden (maar zij daar zelf van schrikken)*. Onderwerp van het boek was de radicaal veranderde status van Duitsland in het begin van deze eeuw. Schoonenboom woont en werkt in Berlijn. Daardoor kon hij van nabij zien hoe Duitsland worstelde met deze nieuwe status. Na Merkels 'Wir schaffen dass' kwam er in 2016 een bijgewerkte, tweede editie van dat boek.

Een kleine geschiedenis van de grootste Duitse worsteling beschrijft volgens de ondertitel de zoektocht naar identiteit in Duitsland. Rode draad is de herbouw van het stadslot in het centrum van Berlijn. In

1950 werd het slot in opdracht van Walter Ulbricht, leider van de DDR, opgeblazen. Het herinnerde te veel aan het Pruisische militaristische verleden. Op de plaats van het stadslot bouwde de DDR haar 'Palast der Republik'. De afbraak daarvan, na de hereniging van de beide Duitslanden, werd in 2008 afgerond. Het is de bedoeling dat het nieuwe stadslot dit jaar officieel geopend wordt.

Het besluit tot herbouw van het Berlijnse stadslot werd door bondskanselier Gerhard Schröder genomen. Diens regeringsperiode (1998-2005) is volgens Schoonenboom kort, maar wel zeer invloedrijk. Vooral omdat onder zijn leiding een 'herijking van de Duitse identiteit' plaatsvond. Duitsland moest in Schröders optiek een 'moderne, multiculturele samenleving' worden. Maar Schröder is ook degene die tot de herbouw van het stadslot besloot en de komst van het Holocaustmonument naar Berlijn bewerkstelligde.

Op 31 augustus 2015 opende Merkel met haar al genoemde uitspraak de grenzen voor duizenden asielzoekers. Tussen 1990 en 1995 had het land al een miljoen asielzoekers opgenomen. Tien jaar later moest dat weer kunnen, was haar overtuiging. Rechtse groeperingen, zoals de AfD, keur-

den haar beleid af. Vooral in Oost-Duitsland, waar velen teleurgesteld zijn na de hereniging met de Bondsrepubliek, heeft de AfD veel aanhang. De tegenstanders van Merkel kregen de wind in de zeilen toen tijdens de jaarwisseling van 2015-2016 in Keulen tientallen vrouwen aangerand werden door 'Noord-Afrikaans en Arabisch uitziende' jongemannen. Algemeen wordt deze gebeurtenis als een keerpunt in de discussie in Duitsland over immigratie gezien. De veranderende stemming in Duitsland is duidelijk te zien in de affaire Mesut Özil. Geboren en getogen in het Ruhrgebied, koos deze voetballer ervoor om voor het Duits nationaal voetbalelftal in plaats van het Turkse te gaan spelen. Hij werd in 2010 gelauwerd als voorbeeld voor een succesvolle integratie. Bekend is de foto uit 2014 van Merkel met Özil in de kleedkamer nadat het Duitse voetbalelftal wereldkampioen was geworden. Vier jaar later ging Özil op de foto met de Turkse leider Erdogan, die hij al vaker ontmoet had. Dat was nooit een probleem, maar de stemming in Duitsland ten aanzien van immigratie en integratie was omgeslagen. Özil werd van 'voorbeeldmigrant' het voorbeeld van mislukte integratie. Schoonenboom heeft veel mensen voor zijn boek geïnterviewd, van wetenschappers tot kinderjuffen. Dat levert veel meningen en ideeën over de integratieproblemen in Duitsland op. Hoe lastig die zijn op te lossen, merkt de auteur als hij zijn kinderen naar hun school in de multiculturele wijk Neukölln in Berlijn brengt. Turks-Duitse kinderen zonderen zich af, zoals hun ouders dat op ouderavonden ook doen. Schoonenboom heeft een boeiend boek geschreven over de moeilijke zoektocht van Duitsland naar een nationale identiteit. Die zoektocht wordt bemoeilijkt door het verleden, de nazitijd, maar ook de scheiding in Oost- en West-Duitsland na de Tweede Wereldoorlog en de hereniging van de beide Duitslanden.

Wim Rongen ■